

УДК 657.222

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ Й ОПОДАТКУВАННЯ РОЗРАХУНКІВ З ПОСТАЧАЛЬНИКАМИ ТА ПІДРЯДНИКАМИ

БУРКОВА Людмила Анатоліївна,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку, оподаткування, публічного управління та
адміністрування*

Криворізький національний університет

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-2840-5785>

e-mail: Ludmila.ktu@gmail.com

ГЕОРГІЄВА Марина Юрїївна,

студентка,

Криворізький національний університет

e-mail: marinka.georgieva24@gmail.com

Анотація. У статті проведено критичний огляд літературних джерел та нормативно-правової бази відносно підходів до визначення економічної сутності зобов'язань у цілому та кредиторської заборгованості зокрема. Виокремлено проблемні аспекти обліку та оподаткування розрахунків з постачальниками та підрядниками та наведено пропозиції щодо їхнього удосконалення.

Ключові слова: розрахунки, зобов'язання, заборгованість, кредиторська заборгованість, терміни погашення кредиторської заборгованості, терміни позовної давності.

Постановка проблеми. В умовах нестабільної ринкової економіки ризик несплати або несвоєчасної оплати рахунків збільшується, що призводить до появи кредиторської заборгованості. Прострочена кредиторська заборгованість свідчить про порушення постачальниками і клієнтами фінансової і платіжної дисципліни, що вимагає

Аннотация. В статье проведен критический обзор литературных источников и нормативно-правовой базы относительно подходов к определению экономической сущности обязательств в целом и кредиторской задолженности в частности. Выделены проблемные аспекты учета и налогообложения расчетов с поставщиками и подрядчиками и приведены предложения по их усовершенствованию.

Ключевые слова: расчеты, обязательства, задолженность, кредиторская задолженность, сроки погашения кредиторской задолженности, сроки исковой давности.

негайного вжиття відповідних заходів для усунення негативних наслідків. Своєчасне вжиття цих заходів можливо тільки при здійсненні з боку підприємства систематичного аналізу.

Актуальність обраної теми обумовлена тим, що динаміка зміни кредиторської заборгованості, її склад, структура, а також інтенсивність збі-

льшення або зменшення суттєво впливають на оборотність капіталу, вкладеного в поточні активи, а, отже, на фінансовий стан підприємства. Збільшення або зниження кредиторської заборгованості призводять до зміни фінансового стану підприємства. Так, наприклад, значне перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською може призвести до так званого технічного банкрутства. Це пов'язано зі значним відволіканням засобів підприємства з обороту і неможливістю погасити вчасно заборгованість перед кредиторами.

Отже, для правильного та своєчасного проведення розрахунків із постачальниками та підрядниками, для здійснення ефективного внутрішнього контролю щодо них обліково-аналітична інформація набуває великого значення, що зумовлює необхідність її постійного вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження проблемних аспектів обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками присвячено багато праць. Так, серед вітчизняних вчених їхньому дослідженню присвятили праці науковці, серед яких: Ф.Ф. Бутинець, Ю.А. Верига, Г.В. Власюк, С.Ф. Голов, О.Є. Гудзь, В. Гуцаленко, В.М. Добровський, М.Ф. Огійчук, О.М. Петрук, Л.К. Сук, П.Я. Хомин, О.А. Подолянчук та інші. Дослідження проблематики обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками знаходить своє відображення й у працях зарубіжних вчених, серед яких: Л.А. Бернстайн, М.Ф. Ван Бред, Е.С. Хендріксен та інші. Не зменшуючи значимості проведених попередньо наукових досліджень слід зазначити, що й на сьогодні деякі питання щодо обліку й

оподаткування розрахунків з постачальниками та підрядниками в Україні є не врегульованими. Поняття «розрахунки» та «заборгованість» пов'язані з поняттям «зобов'язання»: розрахунки виникають за зобов'язаннями або зобов'язання витікають із розрахунків, заборгованість – це зобов'язання або навпаки.

Метою статті є дослідження сутності кожного наведеного поняття окремо і встановлення взаємозв'язків між ними, а також виокремлення проблемних аспектів обліку та оподаткування розрахунків з постачальниками та підрядниками та розробка пропозицій щодо їхнього удосконалення.

Виклад основних результатів. Розрахунки – це система взаємин між юридичними та фізичними особами, що виникають у момент практичного виконання юридично оформлених фінансових зобов'язань при здійсненні товарних і нетоварних операцій.

Зобов'язання є наслідками (результатами) фінансово-господарської діяльності, які виникають через те, що понесення витрат та їх оплата не збігаються в часі. За своєю сутністю розрахунки з постачальниками та підрядниками відносяться до поточних зобов'язань підприємства, що виникають під час розрахунків внаслідок постачання продукції чи надання послуг згідно з договорами купівлі-продажу. Кредиторська заборгованість у підприємств виникає найчастіше через невиконання підприємствами своїх зобов'язань. Наявність простроченої кредиторської заборгованості може призвести до погіршення іміджу підприємства.

Слід зазначити, що з одного боку кредиторська заборгованість надає можливість підприємству тимчасово

користуватися запозиченими коштами, а з іншого – зменшує показники платоспроможності та ліквідності, що вимагає ефективного управління нею.

За результатами проведеного огляду літературних джерел підходи до визначення сутності поняття «кредиторська заборгованість» узагальнено у табл. 1.

Таблиця 1

Підходи до визначення сутності поняття «кредиторська заборгованість»

Автор	Сутність поняття
К.С. Сурніна [17, с. 6]	Сума, яку повинно сплатити підприємство у встановлений термін юридичним або фізичним особам (кредиторам) внаслідок отримання ним коштів в грошовій або інших формах.
Р.П. Гончарук [4, с. 49]	Складова кругообігу капіталу, котра виступає предметом обов'язкових правовідносин між боржником і його кредитором, що виникли на стадії постачання і мають гривневий еквівалент.
Ф.Ф. Бутинець, Л.Л. Горещька [2, с. 387]	Форма розрахунку за товари і послуги, які придбають у процесі операцій компанії, що періодично повторюються і використовуються у виробництві (в якості сировини) чи для перепродажу (інакше її називають рахунками до сплати чи торговими рахунками до сплати).
С. Ф. Голов, В. М. Костюченко [3, с. 320]	Суми, які нараховуються постачальникам за купівлю у них товарів або послуг в кредит.
Г.О. Паргин, А.Г. Загородній [12, с. 112]	Заборгованість підприємства іншим юридичним і фізичним особам, що виникла у результаті здійснених раніше дій (подій), оцінена в гривнях і щодо якої у підприємства існують зобов'язання її погашення в певний строк.
Н.М. Ткаченко [18, с. 683]	Тимчасово залучені суб'єктом у власне користування грошові кошти, які підлягають поверненню юридичній або фізичній особі.
Ю.А. Василенко, Н.В. Чебанова [19, с. 413]	Особлива частина майна підприємства, що є предметом обов'язкових правовідносин між підприємством та його кредиторами. Підприємство володіє і користується кредиторською заборгованістю, але воно зобов'язано повернути чи виплатити цю частину майна кредиторам, що мають права вимоги на неї. Ця частина майна – це борги підприємства, чуже майно, чужі кошти, що є у володінні підприємства-боржника.
І. О. Бланк [1, с. 162]	Це поточні зобов'язання підприємства, що відображають його заборгованість перед господарськими партнерами з комерційних операцій; з розрахунків, нарахованих до оплати тощо.
О.Б. Чорненька [Ошибка! Источник ссылки не найден.]	Результат правовідносин суб'єкта господарювання, який є наслідком вчинення певної дії одного суб'єкта до іншого суб'єкта господарювання, фізичної особи, держави, позабюджетного фонду щодо передачі товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів чи інших активів, надання послуг, виконання робіт, або дії законодавчо-нормативних документів (виникнення заборгованості з податків чи інших обов'язкових платежів перед бюджетом та позабюджетними цільовими фондами) та надає кредитору право вимоги.

Джерело: складено авторами на основі вказаних джерел

За результатами проведеного огляду літературних джерел щодо визначення сутності поняття «кредиторська заборгованість» можна підсумувати, що П(С)БО та МСБО не містять визначення сутності даного поняття, а погляди науковців щодо її розуміння розходяться, однак здебільшого вони єдині у тому, що ототожнюють її з поняттям «зобов'язання».

Отже вважаємо доцільним уточнити дефініцію досліджуваної категорії та тлумачити її наступним чином: «Кредиторська заборгованість – це сума заборгованості підприємства (установи, організації) перед іншими юридичними (або фізичними) особами, яка виникла внаслідок правовідносин між сторонами, що призвело до додаткового залучення кредитором активів у його господарську діяльність, але відносно яких у нього існують зобов'язання щодо їх погашення».

Далі у роботі розглянемо сутність поняття «зобов'язання». Підходи до розуміння даної категорії узагальнено в табл. 2.

За результатами проведеного огляду літературних джерел щодо визначення сутності поняття «зобов'язання» можна підсумувати, що на сьогодні серед науковців відсутня єдність щодо його розуміння. При цьому вчені, залежно від специфіки досліджень, вкладають у поняття зобов'язання різний зміст з точки зору конкретної галузі науки.

Слід відмітити, що низка авторів погоджуються з його визначенням, наведеним у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [5] та НПСБО 1 [9], які є ідентичними визначенню, представленому у МСБО 37 [8].

Пропонуємо уточнити дефініцію даного терміну наступним чином:

«Зобов'язання – це обов'язок чи відповідальність однієї сторони (боржника) діяти певним чином перед іншою стороною (кредитором), що визначено договірними правовідносинами між ними, виконання яких призводить до зменшення ресурсів підприємства, а не виконання – до юридичної відповідальності».

Відповідно до п. 138.4 ПКУ [13] витрати на придбання товарів (робіт, послуг) будуть враховуватись при визначенні об'єкта оподаткування у разі реалізації таких товарів, виконаних робіт, наданих послуг. Згідно з абз. «а» пп.14.1.11 ПКУ [13] заборгованість за зобов'язаннями, щодо яких минув строк позовної давності є безнадійною заборгованістю. Відповідно до пп.135.5.4 до складу інших доходів, що враховуються при обчисленні об'єкта оподаткування, включаються: вартість товарів, робіт, послуг, безоплатно отриманих платником податку у звітному періоді, визначена на рівні не нижче звичайної ціни, суми безповоротної фінансової допомоги, отриманої платником податку у звітному податковому періоді, безнадійної кредиторської заборгованості, крім випадків, коли операції з надання / отримання безповоротної фінансової допомоги проводяться між платником податку та його відокремленими підрозділами, які не мають статусу юридичної особи. Враховуючи викладене, якщо сума кредиторської заборгованості платника податку за неоплачені товари (роботи, послуги) залишилася нестягнутою після закінчення терміну позовної давності, то у податковому періоді, на який припадає закінчення терміну позовної давності, платник податку повинен всю суму такої непогашеної кредиторської заборгованості,

тобто з урахуванням податку на додану вартість, включити до складу доходів, що враховуються при обчисленні об'єкта оподаткування.

Таблиця 2

Підходи до визначення сутності поняття «зобов'язання»

Автор	Сутність поняття
Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [5]; НПСБО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [9]; Ф.Ф. Бутинець [20]; Источник ссылки не найден.]; В.П. Пантелеєв [11]	Заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди.
МСБО 37 «Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи» [8]	Існуюче зобов'язання суб'єкта господарювання, яке виникає в результаті минулих подій і погашення якого, за очікуванням, призведе до вибуття ресурсів суб'єкта господарювання, котрі втілюють у собі економічні вигоди.
Концептуальна основа фінансової звітності [7]	Це обов'язок чи відповідальність діяти або робити певним чином. Виникає тільки тоді, коли актив отримано або коли суб'єкт господарювання укладає невідмовну угоду придбати актив.
О.С. Іоффе [6]	Закріплене законом суспільне відношення з переміщення майна та інших результатів праці, в силу якого одна особа (кредитор) має право вимагати від іншої особи (боржника) вчинити певні дії чи утриматись від вчинення певних дій.
К.П. Сінявський [16]	Це урегульовані нормами права суспільні відносини між правосуб'єктними суб'єктами, які виникають, змінюються і припиняються щодо як майнових, так і немайнових об'єктів, внаслідок чого у однієї зі сторін виникає обов'язок вчинити певні дії чи утриматись від їх вчинення, невиконання якого є підставою для застосування засобів юридичної відповідальності.
Б. Райан [15, с. 55]	Вільно укладена згода між двома чи більше сторонами для здійснення певної діяльності, що має економічну цілеспрямованість.
І.В. Орлов [10]	Обов'язки підприємства з виплати боргу, передачі активу, надання послуг, виконання робіт, що має суб'єктивний склад, динамічність, наказовий зміст, цілеспрямованість, конкретність, санкціонованість, які виникають у результаті минулих операцій, виконання яких приведе до зменшення активів і збільшення капіталу.

Джерело: складено авторами на основі вказаних джерел

У регульованих ринкових системах своїх кредитних зобов'язань може подати на нього позов у судовому порядку, вимагати не лише повернення позичальником у передбачені терміни боргу, а й повного відшкодування зби-

тків. У разі невиконання позичальником рішень суду про сплату заборгованості суд оголошує боржника неплатоспроможним і застосовує механізм банкрутства, який водночас є й механізмом вибору ефективного власника, і механізмом запобігання можливій ланцюговій реакції поширення неплатежів між господарюючими суб'єктами, що може перетворитися на потужний дестабілізуючий фактор економіки.

У цілому процес постачання тісно пов'язаний з розрахунковими операціями, які можуть призводити до утворення зобов'язань, що є тимчасово вільними обіговими коштами та здійснюють суттєвий вплив на фінансову стійкість та платоспроможність суб'єкта господарювання. Тому їх розмір потрібно ретельно контролювати. Причиною виникнення значної кредиторської заборгованості часто стає недосконалість розрахунків з постачальниками та підрядниками, недбалість працівників, шахрайство та зловживання службовими повноваженнями. Як наслідок – порушення фінансової й розрахункової дисциплін. Несвоєчасне виявлення помилок у розрахункових документах може призводити до виникнення спірної заборгованості, порушення термінів пред'явлення за нею претензій. Отже, достовірне відображення облікової та аналітичної інформації набуває великого значення, що свідчить про необхідність їх вдосконалення.

У практичній діяльності підприємств найпоширенішою ознакою класифікації його заборгованості є термін її погашення, що важливо для управління нею. При цьому розрахунки з постачальниками та підрядниками відносяться до поточних зобов'язань

підприємства, отже термін їх погашення класифікують наступним чином:

1) з терміном погашення протягом періоду від 6 до 90 днів;

2) з терміном погашення протягом періоду від 91 до 180 днів;

3) з терміном погашення протягом періоду від 181 до 365 днів.

З урахуванням строків погашення кредиторської заборгованості перед вітчизняними постачальниками та підрядниками пропонуємо застосовувати наступні субрахунки:

– 631.1 «Заборгованість перед вітчизняними постачальниками, термін сплати якої настав»;

– 631.2 «Заборгованість перед вітчизняними постачальниками, термін сплати якої ще не настав»;

– 631.3 «Відстрочена заборгованість перед вітчизняними постачальниками та підрядниками»;

– 631.4 «Прострочена заборгованість перед вітчизняними постачальниками та підрядниками».

Аналогічно наведеному з урахуванням строків погашення кредиторської заборгованості пропонуємо застосовувати відповідні субрахунки до рахунку 632 «Розрахунки з іноземними постачальниками та підрядниками».

Для цілей контролю за станом розрахунків з постачальниками та підрядниками вважаємо доцільним використовувати спеціальну аналітичну відомість, яка ураховує групування кредиторської заборгованості за вищеведеними ознаками (табл. 3).

Висновки. Облік зобов'язань на будь-якому підприємстві займає провідне місце в системі бухгалтерського обліку. За результатами проведеного огляду літературних джерел щодо визначення сутності понять «кредитор-

ська заборгованість» та «зобов'язання» було констатовано відсутність єдності серед науковців щодо їхнього розуміння.

Таблиця 3

Аналітична відомість контролю за станом розрахунків з постачальниками та підрядниками на підприємстві

Період погашення	Всього	Заборгованість перед постачальниками та підрядниками за термінами її погашення, грн.			Терміни прострочення заборгованості перед постачальниками та підрядниками				
		від 6 до 90 днів	від 91 до 180 днів	від 181 до 365 днів	від 6 до 90 днів	від 91 до 180 днів	від 181 до 365 днів	причини виникнення	вжиті заходи
Січень									
Лютий									
Березень									
Разом за I квартал									
Квітень									
Травень									
Червень									
Разом за II квартал									
Липень									
Серпень									
Вересень									
Разом за III квартал									
Жовтень									
Листопад									
Грудень									
Разом за IV квартал									
РАЗОМ ЗА РІК									

Джерело: складено авторами

З урахуванням цього у даному дослідженні удосконалено дефініції досліджуваних категорій. У практичній діяльності підприємств найпоширенішою ознакою класифікації його заборгованості є термін її погашення, що важливо для управління нею. Запропоновано робочим Планом рахунків підприємств передбачати застосування відповідних субрахунків з ураху-

ванням строків погашення кредиторської заборгованості перед вітчизняними та іноземними постачальниками та підрядниками. Для цілей контролю за станом розрахунків з постачальниками та підрядниками запропоновано застосовувати спеціальну аналітичну відомість, яка ураховує групування кредиторської заборгованості за термінами їх погашення.

Список використаної літератури

1. Бланк И.А. Словарь-справочник финансового менеджера. Киев: Ника-

Центр, 1998. 480 с.

2. Бутинець Ф.Ф., Горецька Л.Л. Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах: навч. посібн. Житомир: Рута, 2003. 544 с.
3. Голов С.Ф., Костюченко В.М. Бухгалтерський облік та фінансова звітність за міжнародними стандартами: навч. посібн. Київ: Лібра, 2004. 880 с.
4. Гончарук Р.П. Сутність та класифікація кредиторської заборгованості: колізії наукових підходів. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. 2012. № 1 (59). С. 48-51.
5. Закон України від 16.07.1999 року № 996-XV «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 01.12.2020).
6. Иоффе О.С. Обязательственное право. М.: Юридическая литература, 1975. 880 с.
7. Концептуальна основа фінансової звітності від 01.09.2010 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_009#Text (дата звернення: 01.12.2020).
8. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку №37 «Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи» від 01.01.2012 року, затверджений Радою з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_051#Text (дата звернення: 01.12.2020).
9. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку №1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 року №73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (дата звернення: 01.12.2020).
10. Орлов І.В. Зобов'язання та його життєвий цикл. *Економіка і управління у промисловості*: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. (Дніпропетровськ, 28-29 жовтня 2010 року). Дніпропетровськ, 2010. С. 295–296.
11. Пантелеєв В.П., Сніжко О.С. Словник бухгалтера та аудитора. К.: Інформаційно-аналітичне агентство, 2009. 239 с.
12. Партин Г.О., Загородній А.Г. Управлінський облік: навч. посібн. Київ: Знання, 2007. 303 с.
13. Податковий кодекс України від 02.12.10 року №2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 01.12.2020).

14. Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затверджене Постановою Правління НБУ від 29.12.2017 року №148. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0148500-17#Text> (дата звернення: 01.12.2020).
15. Райан Б. Стратегический учет для руководителя. М.: Аудит; ЮНИТИ, 2008. 616 с.
16. Сінянський К.П. Зобов'язання як теоретико-правова категорія. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. №39 (2). С. 25-31.
17. Сурніна К.С. Удосконалення обліку дебіторської і кредиторської заборгованості промислових підприємств: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.04. Луганськ, 2002. 19 с.
18. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність: підручник. Київ: Алерта, 2013. 982 с.
19. Чебанова Н.В., Василенко Ю.А. Бухгалтерський фінансовий облік: навч. посібн. Київ: Академія, 2002. 672 с.
20. Чорненька О.Б. Аналіз наукових підходів щодо сутності кредиторської заборгованості та її класифікації. *Наукові записки*. 2017. № 2. С. 207–214.